CZU: 32(498)"1918/1939" https://doi.org/10.59295/lrr2024.30

Doctrine, doctrinari și politici social-economice în România întregită[1]

Nicolae ENCIU
INSTITUTUL DE ISTORIE AL UNIVERSITĂȚII DE STAT DIN MOLDOVA
0000-0002-8213-5157

Doctrines, doctrinaires and social-economic policies in Romania. The present study starts from the premise that Romania's reunification, which took place at the end of the First World War, necessarily implied the elaboration and implementation of a new model of social-economic development, which provoked a wide theoretical and ideological debate, involving leading representatives of the intelligentsia from all historical provinces. But not only in the inter-war years, but also in all other historical periods - before and after - intellectuals were involved both theoretically and factually in arguing, building and accelerating economic civilization in the Romanian space. At the same time, as is argued in the present study, no other period in the Romanian past was richer in theoretical, intellectual, ideological demonstrations and, in part, in practical acts, in exceptional personalities, as was the period between the two world wars, this being due, first and foremost, to the fulfillment of the ideal of national unity.

Keywords: Great Romania, economic doctrines, doctrinaires, social-economic policies, model, economic development.

Marea Unire din 1918 a marcat intrarea României într-o nouă etapă a evoluției sale istorice, reclamând prioritar, în interior, refacerea și dezvoltarea tuturor activităților materiale și spirituale în cadrul unui organism omogen-funcțional și, în exterior, consolidarea Marii Uniri, apărarea integrității teritoriale, dezvoltarea unor pașnice și trainice relații cu toate popoarele. În raport cu asemenea cerințe fundamentale, incomparabil mai mari și mai complexe decât în trecut, statul român urma ca, adăugând noi valori la cele existente, să-și perfecționeze căile și mijloacele de progres, punând la baza lor funcții moderne[2].

Faptul s-a impus cu atât mai mult, cu cât economia Vechiului Regat al României, cu profil preponderent agricol, chiar dacă realizase progrese considerabile pe calea modernizării de tip occidental, nu putea constitui un model pentru Noua Românie.

[1] Studiu realizat în cadrul proiectului bilateral „Trasee și convergențe culturale și naționale: Transilvania și Basarabia" coordonat de conf. univ. dr. Maria Tătar-Dan de la Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade" din Târgu Mureș (cod proiect: PN-IV-PB-8.3-ROMD-2023-0134).

[2] Ioan Saizu. România interbelică în căutarea unei căi proprii de dezvoltare. În: *Cultură și societate. Studii privitoare la trecutul românesc*. Volum îngrijit de Al. Zub. București: Editura Științifică, 1991, p. 104; Idem. *Intelectuali români implicați în dezvoltarea civilizației economice.* București: Editura Academiei Române, 2003, pp. 98-251.

În epocă s-a subliniat că, din moment ce România devenise o unitate, erau necesare noi directive, că, pentru a propulsa societatea, se impunea adoptarea unei noi politici economice, dacă nu contrarie, cel puțin diferită de cea de până atunci. Totul trebuia să derive din convingerea, exprimată cel mai sintetic de marele diplomat Nicolae Titulescu încă din 1913, că România „nu poate fi mare în afară decât în măsura în care e tare înăuntru”[3]. Era vorba, cu alte cuvinte, ca România să-și elaboreze un model propriu de dezvoltare economică, model care, aplicat, să-i asigure o poziție trainică în concertul popoarelor pe fondul asimilării civilizației universale[4].

Pentru conturarea modelului românesc de dezvoltare economică, între partidele politice s-a încins o amplă dispută teoretică și ideologică, varietatea căilor și modelelor propuse fiind amplificată prin aceea că, în comparație cu situația antebelică, viața politică după 1918 s-a diversificat considerabil, prin apariția și afirmarea de noi partide cu aspirații la hegemonie, obligându-le să stăruie în enunțarea și în documentarea cât mai clară și temeinică a soluției propuse[5].

O importanță deosebită, în această privință, a avut-o ciclul de conferințe asupra doctrinelor partidelor politice, organizat în perioada decembrie 1922 și prima jumătate a anului 1923 de Institutul Social Român, din inițiativa profesorului Dimitrie Gusti[6], în cadrul căruia au fost argumentate ca optime modelele liberal (G. Tașcă, „Liberalismul economic”), neoliberal (I.G. Duca, „Doctrina liberală”; M. Manoilescu, „Neoliberalismul”), conservator (Al. Marghiloman, „Doctrina conservatoare”; C. Rădulescu-Motru, „Concepția conservatoare și progresul”), țărănesc (V. Madgearu, „Doctrina țărănistă”), solidarist (I.N. Angelescu, „Solidarismul social-economic”; M. Popovici, „Solidarismul politic”), naționalist (N. Iorga, „Doctrina naționalistă”), socialist (I. Răducanu, „Socialismul de stat”) și altele, învederându-se, în atare mod, caracterul lor eterogen și neputința de a se ajunge la un model unic, unanim acceptat, întrucât prevederile din programele partidelor istorice nu aveau la bază, cum bine s-a reliefat atunci, punctele cardinale ale legităților economice, ci erau expresia transformării unor asemenea probleme în chestiuni de partid.

Politici social-economice: „prin noi înșine” sau politica „porților deschise”?

Așa cum s-a menționat în istoriografia contemporană, atât în anii postbelici, cât și în deceniile de după căderea comunismului, dezbaterea fundamentală între construcțiile programatice și doctrinare din perioada interbelică a avut ca ax principal problema modernității, a unui model propriu al societății românești, care a rămas, practic, nedecisă până la instaurarea sistemului politic autoritar în 1938, precum și în etapele următoare[7].

Subiectul căii de evoluție a României Întregite, după 1918, a fost unul dintre cele mai populare în dezbaterile teoretice și ideologice din societatea românească interbelică. La modul general, acele dezbateri s-au încadrat în două mari direcții, ale căror începuturi veneau din secolul al XIX-lea: „*tradiționalismul*” și „*europeis-*

[3] *Titulescu și strategia păcii*. Coord.: dr. Gheorghe Buzatu. Iași: Editura Junimea, 1982, p. 102.
[4] Ioan Saizu. *Op. cit.,* pp. 104-105.
[5] *Ibidem*, pp. 105-106.
[6] *Doctrinele partidelor politice*. Ediție îngrijită și note: Petre Dan. Cluj-Napoca: Editura Garamond, f. a., 424 p.
[7] Gheorghe Sbârnă. *Partidele politice din România 1918-1940. Programe și orientări doctrinare*. București: Editura Sylvi, 2001, pp. 12-13.

mul", la care se adăuga și o a treia formulă, rezultată din ansamblul caracteristicilor proiectate de relațiile internaționale de după Primul Război Mondial, solicitându-se și o raportare la „universalism"[8].

Așa cum menționează cercetătorii perioadei interbelice, deceniile dintre cele două războaie mondiale – bogate în roade ieșite din comun în aproape toate compartimentele – au fost caracterizate, în primul rând, de disputa tensionat dramatică dintre stratul vechi al istoriei și cel al înnoirii, considerată ca fiind o înfruntare dintre tradiționalism și modernitate[9]. Sunt două idei-forță manifestate ca numitorul comun al perioadei interbelice, ca factorul ei unificator și sensul ei emblematic.

În opinia istoricului Z. Ornea, disputa dintre tradiționalism (altfel spus, forțele trenatorii care doreau menținerea vechilor stări de lucruri într-un deceniu sau altul) și modernitate (sau forțele aspirând spre înnoirea tuturor structurilor din societate) oferă cheia înțelegerii întregii perioade dintre cele două războaie mondiale[10]. Astfel, în planul sociologic și filosofic, tradiționalismul s-a evidențiat ca o orientare hotărât potrivnică oricăror acte evolutive, optând decis pentru menținerea structurilor existente, condamnând efortul industrial, blamând democratismul de tip parlamentar și extaziind iraționalismul. În același timp, întrucât exponenții modernității au dat soluții afirmative la tot ceea ce tradiționalismul nega cu obstinație, se poate afirma că raporturile dintre cei doi termeni au fost „straturile de tensiune" și ideile-forță ale întregii perioade interbelice: „ele, aceste idei-forță, dau sens timpului, îi concentrează aspirațiile și inhibițiile contracaratoare, fiind adevărații factori motor ai devenirilor necesare"[11].

În cele două decenii interbelice, România a evoluat ca un stat național și unitar, prezentând un regim politic parlamentar (1918-1938), în cadrul monarhiei constituționale (până în septembrie 1940). Respectiv, posibilitatea traducerii în practică a diverselor teorii, doctrine și politici social-economice s-a aflat în dependență de rezultatele alegerilor generale și locale, de majoritățile parlamentare constituite în anii respectivi și de guvernele rezultate în urma negocierilor purtate între partidele politice.

Din acest punct de vedere, din noiembrie 1919 și până în decembrie 1937, în România Întregită au avut loc zece alegeri parlamentare generale: 1) 2-5 noiembrie 1919; 2) 25-27 mai și 3 iunie 1920; 3) în prima decadă a lunii martie 1922; 4) 25-28 mai 1926; 5) 7 și 10 iulie 1927; 6) 12 decembrie 1928; 7) 5 și 6 iunie 1931; 8) 17 iulie 1932; 9) decembrie 1933 și 10) decembrie 1937. Eliminând din calcul Parlamentul rezultat din alegerile din decembrie 1937, pentru perioada noiembrie 1919 – decembrie 1937 rămân nouă corpuri legiuitoare, cu următoarele majorități:

- Partidul Național-Liberal, trei majorități (1922, 1927, 1933);
- Partidul Național-Țărănesc, două majorități (1928, 1932);
- Partidul Poporului, două majorități (1920, 1926);
- Partidul Național (N. Iorga), o majoritate (1931);
- Blocul Parlamentar, o majoritate (1919)[12].

---

8 Vasile Pușcaș. Procesul de modernizare în România interbelică. În: *Revista de istorie*. Tom 42. Nr. 4, aprilie 1989, p. 336.

9 Z. Ornea. *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*. București: Editura Eminescu, 1980, p. 24.

10 *Ibidem*, pp. 24-25.

11 *Ibidem*, p. 24.

12 *Dezvoltare și modernizare în România interbelică 1919-1939. Culegere de studii*. Coord.: Vasile Pușcaș, Vasile Vesa. București: Editura Politică, 1988, p. 28.

În așa mod, judecând după coloratura și orientarea doctrinară și ideologică a guvernelor din anii interbelici[13], se constată că sub aspectul teoriei și al practicii economice, în perioada dintre cele două războaie mondiale s-au înfruntat, în principal, promotorii și susținătorii a două curente de gândire economică, grupați în jurul a două mari partide politice – Partidul Național-Liberal și Partidul Național-Țărănesc, curente care însă nu s-au identificat neapărat cu programele partidelor menționate[14]. Practic, cele două partide au alternat la guvernarea României interbelice: liberalii au guvernat între anii 1914-1919, 1922-1928 și 1933-1937, în timp ce național-țărăniștii între anii 1929-1931 și 1931-1932.

De asemenea, un rol important în dezbaterile privind unificarea și evoluția economică a României Întregite au avut-o doctrina neoconservatoare și cea marxistă - doctrine din care s-au inspirat ori la definitivarea cărora au participat efectiv, prin programul lor politic, economic și social, toate partidele din epocă.

Chiar dacă o lungă perioadă de timp programul și doctrina conservatoare au jucat un rol important în viața politică a Vechiului Regat, la sfârșitul Primului Război Mondial curentul de opinie conservator a intrat într-un proces inevitabil de eroziune, atestându-se două partide conservatoare: Partidul Conservator și Partidul Conservator-Naționalist. În pofida eforturilor lui Alexandru Marghiloman de revigorare a partidului pe care îl conducea – devenit Partidul Conservator-Progresist –, acestea au fost fără succes, astfel încât în alegerile parlamentare din 1922, formațiunea respectivă nu a obținut nici măcar un mandat, fiind practic scoasă din viața politică[15]. Formal, Partidul Conservator-Progresist a existat până la moartea lui Alexandru Marghiloman, în mai 1925, când cei câțiva partizani ce-i rămăseseră devotați s-au înscris în Partidul Poporului.

Încercând să supraviețuiască în noile împrejurări istorice după înlăturarea de la guvern, liderul conservator Alexandru Marghiloman a anunțat la 1 decembrie 1918 un nou program al grupării sale politice, în efortul de a convinge că trăinicia partidului ar fi constat în „superioritatea" ideilor, nu în numărul membrilor săi[16]. Printre ideile noi pe care le cuprindea Partidul Conservator-Progresist, la loc de frunte se afla selectarea micilor proprietari, în sensul formării unei pături de țărani înstăriți, văzută ca premisă a stabilității sociale la sate. Totodată, sub înrâurirea noilor curente de idei din perioada imediat postbelică, Alexandru Marghiloman introduce în preocupările sale doctrinare și în programul partidului pe care-l conducea principiul reformelor sociale, ideile de dreptate și solidaritate socială.

Ideile respective, alături de alte concepte și principii de bază aduse la zi, ale doctrinei acestui partid au fost dezvoltate de conducătorul partidului în conferința sa „Doctrina conservatoare", ținută la 18 februarie 1923, la solicitarea Institutului Social Român[17].

---

13 A se vedea: Marin Nedelea. *Prim-miniștrii României Mari. Ideile politice*. F.l.: Casa de editură și presă „Viața Românească", 1991, 180 p.; Ion Mamina, Ioan Scurtu. *Guverne și guvernanți (1916-1938)*. București: Silex, Casă de Editură, Presă și Impresariat, 1996, 272 p.

14 Maria Mureșan. *Istoria economiei. Epoca modernă și contemporană*. București: Editura Economică, 1995, p. 469.

15 Marcel Ivan. *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice (1919-1932)*. Sibiu: Editura și tiparul Krafft & Drotleff, 1933, p. 9.

16 Gheorghe Sbârnă. *Partidele politice din România (1918-1940),* p. 38.

17 Alexandru Marghiloman. Doctrina conservatoare. În: *Doctrinele partidelor politice*. Ediție îngrijită și note: Petre Dan. București: Editura Garamond, f.a., pp. 155-165.

Se evidențiază o foarte bună cunoaștere a universului doctrinelor politice din acea perioadă, oratorul invocând numeroase și diverse exemple din viața politică a unor țări ca Franța, Marea Britanie, SUA, Belgia ș.a., pentru a-și susține și argumenta propriile idei. Menționează, pe bună dreptate, că titulatura de „partid conservator" și, în opoziție cu acesta, în forma sa clasică, „partidul liberal sau radical", nu sunt decât niște etichete, care nu corespund neapărat și întotdeauna fondului lor. Astfel, sub imperiul necesităților politice și sub constrângerea momentului, partide conservatoare se vedeau uneori nevoite să renunțe la ortodoxia lor conservatoare, la fel cum și la partidele liberale, „vorba mult slăvită de libertate nu corespunde întotdeauna cu noțiunea de libertate"[18].

În opinia lui Alexandru Marghiloman, conservatorismul este o doctrină care, în mersul și în evoluția unui stat, al unei societăți, nu pierde niciodată din vedere două lucruri esențiale: a) învățămintele trecutului, tradiția și b) starea reală a țării și societății. Altfel spus, conservatorismul este doctrina care nu admite progresul prin salturi și, astfel înțeleasă, este capabilă să se adapteze oricărei forme de guvernare.

Al doilea lucru esențial în doctrina conservatoare îl constituie tradiția. În opinia lui Alexandru Marghiloman, „popoarele cu tradiții au individualitate", conferindu-le „o structură solidă". Invocă diferite exemple în această privință, din istoria Spaniei, Franței, Marii Britanii.

Opusul popoarelor cu tradiții și individualitate îl reprezintă țările fără tradiții, exemplul cel mai pregnant, în opinia lui Al. Marghiloman, fiind ilustrat de Rusia din anii de după lovitura de stat bolșevică din toamna anului 1917: „țară cu 170 milioane de oameni, călare pe două continente", fiind, cu toate acestea, „o țară fără tradiție". „De unde, de altminteri, să aibă tradiție? – se întreba Al. Marghiloman. – Tradiția proprietății? Cum o poate avea un popor care n-a cunoscut proprietatea decât sub forma colectivă a mirului? Tradiția libertății? Cum s-o aibă un popor a cărui masă rurală n-a fost eliberată decât în zilele noastre de țarul Alexandru al II-lea și a cărui masă cetățenească n-a văzut libertatea decât sub aspectul permisiunii autorității administrative de a te mișca? Tradiție religioasă? Cum s-o aibă un popor la care popa devine supraveghetorul în numele poliției și al cărui cap suprem sunt un împărat laic și un procuror laic al Sfântului Sinod?". „Țară fără tradiție, constată Al. Marghiloman. N-a rezistat la cel dintâi șoc serios pe care l-a avut într-o convulsie generală. Poporul rus a acceptat ieri tirania absolutismului; se supune astăzi orbește tiraniei sovietice. Pe niciun popor nu s-a încercat experimentarea celor mai crude teorii comuniste cum s-a încercat asupra poporului rus și de șase ani poporul le suportă cu aceeași resemnare cu care câinele rănit, în colțul unde s-a târât, nu cere decât să-l lași în pace, chit că moare fără ajutor"[19].

Așadar, doctrina conservatoare, în opinia lui Alexandru Marghiloman, era tradiționalistă și socială. În ce privește primul aspect, tradiționalismul, el îl definea ca rezidând în tradiția religioasă și în aceea a proprietății. „Când, prin studiul real al situației actuale, afirma liderul conservatorilor, recurgând chiar la unele idei proprii forțelor de stânga, doctrina conservatoare s-a convins (...) că nu poate fi fraternitate când așa de mari sunt deosebirile de clasă, că nu poate fi egalitate

[18] Alexandru Marghiloman. *Doctrina conservatoare*, pp. 155-156.
[19] *Ibidem*, pp. 160-161.

reală când nu este egalitate de situațiune, egalitate economică; că nu poate fi libertate reală când omul n-are un minim de trai asigurat, - doctrina conservatoare a devenit socială", luând „inițiativa de asistență a mulțimii producătoare"[20].

În pofida încercărilor politice de supraviețuire, fiind dispus a face tot felul de compromisuri, inclusiv doctrinare, până la a avea chiar un rol secundar într-o formațiune politică, Partidul Conservator-Progresist s-a destrămat, treptat, părăsind definitiv arena politică odată cu moartea liderului său, fără să fi fost dat un răspuns la întrebarea esențială a acestuia: „ideile conservatoare, or avea ele darul să se impună odată poporului român?", chiar dacă „ideile conservatoare", așa cum considera Alexandru Marghiloman, constituiau „garanția adevăratului progres al societății românești"[21].

Doctrina neoconservatoare însemna, așadar, o haină nouă îmbrăcată de vechii conservatori, cuprinși în epoca modernă sau chiar mai târziu (1918-1922-1925) în partidele lui Take Ionescu și Alexandru Marghiloman, o adaptare a lor la cerințele noii epoci.

Fără a putea vorbi de o doctrină neoconservatoare bine închegată în perioada interbelică, cu un larg ecou în viața politică, nu pot fi ignorate și nici neglijate opiniile liderilor conservatori față de unele probleme în discuție în acei ani. În această privință, într-o prelegere privind „Concepția conservatoare și progresul", Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957) menționa următoarele: «La un popor care își făcea până acum o datorie din a-și potrivi viața politică după „ce va zice Europa", la noi, românii, în momentul când ne dăm o nouă Constituție, nu există în parlamentul nostru un singur om care să se dea drept reprezentant al concepției conservatoare. O atât de mare deosebire de orientare între popoarele apusului – popoare vechi și hotărâtoare încă pentru multă vreme în politica europeană – și între poporul nostru de-abia îmbrăcat în haina suveranității politice, dă de gândit. Aici ne găsim, desigur, înaintea unei ciudățenii istorice a cărei explicare interesează nu numai pe omul politic și pe istoric, dar și pe psiholog, pe sociolog, pe moralist și pe orișice om de știință în România. Însăși înțelegerea viitorului nostru este pusă aici în joc. Sau ideea pe care și-o fac popoarele apusene despre concepția conservatoare este alta decât aceea care a triumfat la noi, - și atunci trebuie să examinăm cauza divergenței noastre de apus, cauză care poate să ne ducă la divergențe și mai mari în viitor, - sau condițiile vieții politice în România sunt de altă natură, că ele zădărnicesc concepției conservatoare orișice influență asupra noastră și atunci cu atât mai mult trebuie să ne dăm seama de partea cui este situația anormală: să ne mândrim, sau să ne îngrijorăm? În ambele cazuri, pentru mintea deprinsă să atribuie deosebirile dintre popoare nu întâmplării, ci legilor izvorâte din firea lucrurilor, aici este o problemă de primă importanță». (C. Rădulescu-Motru, Concepția conservatoare și progresul, 17 decembrie 1922).

Un exponent de vază al doctrinei economice neoconservatoare a fost și Constantin Garofild (1872-1942), autorul proiectelor de legi definitive privind reforma agrară, pregătite în timpul primei guvernări conduse de Alexandru Averescu (1920-1921). El a continuat să atribuie marii proprietăți un însemnat rol de îndeplinit în economia

[20] *Ibidem*, p. 164.
[21] *Ibidem*, p. 165.

națională. Lega chiar evoluția, progresul în agricultură de evoluția proprietății mari, acordându-i multiple roluri – de îndrumare și control, de exemplu și mijloc de câștig, „atunci când micul cultivator nu e ocupat cu munca proprietății lui".

C. Garofild pornea de la considerentul că „nu poate fi reformă socială rodnică, dacă nu realizează în același timp și un progres economic"[22]. Din acest punct de vedere, în cadrul reformei agrare s-ar fi comis „două greșeli capitale" – o expropriere peste necesitățile zilei și repartizarea parcelară a pământului, din care motiv, afirma C. Garofild, „chestia agrară rămâne nedezlegată, cauza ei în viitor nemaifiind repartiția pământului, cât producțiunea lui", respectiv „chestia agrară devine de aci înainte o chestie agricolă"[23].

Această situație se exprima în faptul că un domeniu public de 4 ori mai mare față de cel de până la reforma agrară, însă pentru multă vreme neproductiv, o mare proprietate redusă la limite mult prea joase, pentru a fi cultivată rațional, pentru a-și îndeplini misiunea ei educativă, față cu condițiile climaterice, economice, sociale și tehnice, și o mică proprietate ocupând 9/10 din totalul suprafețelor cultivabile ale țării determinau o micșorare inevitabilă a producției agricole. Ca urmare a acelei situații, C. Garofild considera că nevoile economice și financiare ale celorlalte categorii economice și în special ale Statului, nesatisfăcute prin circulația și schimbul unei producții agricole suficiente, urmau a fi satisfăcute, inevitabil, printr-o fiscalitate sporită, regim protecționist sau încurajări bugetare pentru o industrie națională anemică, impozite excesive etc. - toate acestea punând o presiune cu atât mai mare pe umerii țăranilor, cu cât producția agricolă se reducea tot mai mult[24].

Cu toate acestea, considera C. Garofild, nici extrema repartiție a proprietății între cele două mari clase sociale – țăranii și marii proprietari – și nici inechitabila repartiție a folosinței pământului arabil nu erau principalii factori care determinaseră criza agrară postbelică, problema respectivă fiind mult mai complexă. „Ceea ce stă deasupra tuturor cauzelor și le domină pe toate, în opinia lui C. Garofild, era reaua organizare economică care făcea ca munca agricolă să lucreze în pagubă și care oprește prin tehnica înapoiată orice putință de a spori producția agricolă"[25].

Drept exemplu al avantajelor marii proprietăți, C. Garofild invoca situația de până la 1914, când în Vechiul Regat se cultiva o suprafață de circa 6 mln. ha, din care grâul – cereala de căpetenie la export – ocupa o suprafață de 2 mln. ha. În mod obișnuit, se exportau circa 120.000 de vagoane cu grâu, 100.000 de vagoane cu porumb, 40.000 de vagoane cu orz, 17.000 de vagoane cu ovăz, 6.000 de vagoane cu secară, îndestulându-se inclusiv consumul intern. În schimb, în 1919 s-a cultivat doar o suprafață de 4,5 mln. ha, cu 1,5 mln. ha mai puțin decât media antebelică[26]. Autorul a omis însă să specifice că acest lucru se datora nu numai redistribuirii suprafețelor arabile în folosul micilor gospodării agricole, dar și consecințelor războiului, operațiunilor militare și ocupației inamice. În plus, așa cum probează statisticile vremii, acea situație a fost doar temporară, iar după realizarea reformei

[22] Constantin Garofild. *Chestia agrară în România*. București: Editura Tipografiei Gutenberg, S.A., 1920, p. I.
[23] *Ibidem*, p. II.
[24] *Ibidem*, p. III.
[25] *Ibidem*, p. 126.
[26] *Ibidem*, p. 418.

agrare, suprafețele arabile au sporit în mod constant, ajungând în 1934 la 6.633.074 ha și în 1935 la 6.978.127 ha doar în Vechiul Regat, respectiv, la 13.417.225 ha (1934) și 13.790.300 ha (1935) în întreaga Românie[27].

Un rol de primă importanță în viața politică interbelică l-a avut Partidul Național-Liberal, programul și doctrina căruia, în contextul istoric și social-politic din anii premergători și din timpul Primului Război Mondial, au înregistrat o restructurare esențială ce a căpătat numele de *neoliberalism*. După expresia economistului și omului politic Mihail Manoilescu (1891-1950), neoliberalismul era „liberalismul regenerat al vremii noastre", datorându-și ființa tocmai „minunatului dar al ideii liberale de a înmuguri în fiecare primăvară socială"[28].

Originându-se în liberalismul clasic de până la războiul mondial, pe care în anumite aspecte l-a continuat, l-a completat și l-a adaptat la realitățile României Întregite[29], neoliberalismul s-a înscris în suita doctrinelor politice din România drept cea mai influentă și coerentă teorie socială din deceniile al treilea și al patrulea ale secolului al XX-lea, pe baza ei înfăptuindu-se politica de dezvoltare și modernizare a societății românești până la sfârșitul perioadei interbelice[30]. O pleiadă întreagă de intelectuali de mare valoare au devenit exponenți de marcă ai neoliberalismului, remarcându-se prin ample preocupări de cercetare și de argumentare politico-ideologică a schimbărilor ce aveau să se producă în anii de guvernare liberală. În rândul acestora, un rol proeminent l-au avut: Dimitrie Drăghicescu, Ștefan Zeletin, Mihail Manoilescu, I.G. Duca, Ion I.C. Brătianu, Vintilă I.C. Brătianu, Victor Slăvescu, Tancred Constantinescu, Mitiță Constantinescu, I.N. Angelescu, N. Arcadian, Eugen Lovinescu, H. Sanielevici, G.N. Leon și mulți alții (încadrați sau nu în vreun partid politic), scrierile cărora au imprimat o amprentă originală inconfundabilă teoriei neoliberale românești[31].

Potrivit teoreticienilor neoliberalismului, doctrina respectivă era sinonimă cu ideea de progres „în ordine, democrație, naționalism și prin armonie socială", ca „mișcare organizată în cadrul proprietății individuale", respingând salturile, violența și lupta de clasă[32].

De o largă audiență în epocă s-a bucurat pledoaria lui Eugen Lovinescu (1881-1943) în favoarea „îmbogățirii fondului național românesc prin elementul creator al ideologiei apusene". Ilustrul critic literar a realizat în 1924-1926 o excepțională „Istorie a civilizației române moderne" în 3 volume[33], în care a argumentat, între primii, necesitatea sincronizării civilizației române de după 1918 în contextul culturii și civilizației europene. Referindu-se la împrejurările în care se constituise

[27] *Anuarul statistic al României 1935 și 1936*. București: Imprimeria Națională, 1937, p. 181.
[28] Mihail Manoilescu. Neoliberalismul. În: *Doctrinele partidelor politice*. Ediție îngrijită și note: Petre Dan. București: Editura Garamond, f.a., p. 218.
[29] G. Tașcă. Liberalismul economic. În: *Doctrinele partidelor politice*. Ediție îngrijită și note: Petre Dan. București: Editura Garamond, f.a., pp. 124-143; I.G. Duca. Doctrina liberală. În: *Idem*, pp. 144-154; Mihail Manoilescu. Neoliberalismul. În: *Idem*, pp. 198-228.
[30] Gheorghe Sbârnă. *Partidele politice din România 1918-1940,* pp. 15-16.
[31] *Istoria românilor. Vol. VIII: România Întregită (1918-1940)*. Coord.: Ioan Scurtu. București: Editura Enciclopedică, 2003, pp. 40-41.
[32] Const. Gr. C. Zotta, N. Tulceanu. *Partidele politice din România. Istoricul și programele lor*. București: Tipografia „Revistei Geniului", 1934, p. 54.
[33] Eugen Lovinescu. *Istoria civilizației române moderne. I. Forțele revoluționare; II. Forțele reacționare; III. Legile formației civilizației române*. Ediție, studiu introductiv și tabel cronologic de Z. Ornea. București: Editura Minerva, 1992.

poporul român, E. Lovinescu afirma că, „și prin constituție etnică, și prin poziție geografică, acesta (poporul român.- n.n.) se află la hotarul a două lumi: a Răsăritului și a Apusului”[34]. În accepția aceluiași autor, chiar dacă „tragice împrejurări istorice ne-au statornicit pentru multă vreme în atmosfera morală a vieții răsăritene”, „noi nu numai că n-am ajuns la capătul sforțărilor în a ne fixa sufletul, dar chiar abia acum am intrat în adevăratul ciclu de formație națională”[35].

Momentul istoric al acelui proces era cât se poate de favorabil, deoarece „axa vieții politice și culturale, precum afirma E. Lovinescu, s-a schimbat din Răsărit în Apus”; prin urmare, „se va schimba și axa vieții noastre sufletești. Timpul roade chiar și lungile deprinderi intrate în inconștient, să-i așteptăm deci acțiunea”[36].

În atare mod, contactul cu Occidentul era considerat de autorul *Istoriei civilizației române moderne* drept „o reluare a adevăratei continuități etnice și ideale: descătușându-ne, deocamdată, de formele sociale, ne va dezrobi, mai târziu, de invizibilele lanțuri spirituale ale Țarigradului, ale Apusului sau ale Kievului, adică de formele ancestrale ale obscurantismului și ale inerției, pentru a ne pune pe calea regăsirii de sine și a progresului”[37]. Concluzia generală a lui E. Lovinescu era univocă: „în veacul și de la locul nostru, lumina vine din Apus: ex occidente lux!

Conceptul sintetic elaborat şi promovat de Partidul Naţional Liberal în perioada interbelică, a fost politica „*prin noi înşine*”, urmărind obţinerea şi consolidarea independenţei economice, creşterea rolului industriei şi reducerea caracterului predominant agrar al ţării, modernizarea instituţiilor statului. Promovată în special de guvernul liberal din anii 1922-1926, doctrina „*prin noi înşine*” s-a concretizat în legi cu caracter economic, între care legea privind comercializarea şi controlul întreprinderilor economice ale statului şi legea minelor din anul 1924, care au contribuit la dezvoltarea unor noi ramuri industriale, la limitarea penetraţiei capitalului străin în viaţa economică a României. Pe plan financiar, se remarcă legea pentru retragerea din circulaţie a coroanelor şi rublelor, din 1920, prin care s-a realizat unificarea monetară, şi legea pentru stabilizarea monetară din 1929, care a pus capăt procesului inflaţionist. În spiritul aceleiaşi doctrine se înscrie şi reforma agrară din anul 1921 – cea mai largă reformă de acest fel din Sud-Estul Europei, prin care au fost expropriate 6,3 mln. ha din marea proprietate, marcând puternic evoluţia agriculturii interbelice. Manifestarea practică a aplicării doctrinei „*prin noi înşine*” a fost că, în anul 1929, producţia industrială era de 2,3 ori mai mare decât în 1913, iar producţia de cereale sporise cu 140 % faţă de nivelul anului 1922, România recâştigându-şi faima de „*grânar al Europei*”. Politica „*prin noi înşine*” nu a fost şi nici nu putea fi concepută ca o atitudine exclusivistă, de înlăturare a capitalului străin, ci ca o colaborare cu acesta, în condiţii mai avantajoase ca până atunci pentru burghezia românească. Precum preciza I.G. Duca în februarie 1923, politica „prin noi înșine” „nu e decât un instinct de conservare, mijlocul de a salva individualitatea materială a fiecărei naționalități (națiuni.- n.n.), de a împiedica cotropirea ei de către elementele superioare prin puterea sau prin organi-

[34] Eugen Lovinescu. *Istoria civilizației române moderne. I. Forțele revoluționare,* pp. 5-6.
[35] *Ibidem*, pp. 6, 16.
[36] *Ibidem*, p. 17.
[37] *Ibidem*, pp. 16-17.

zarea lor". Această atitudine, menționa același autor, nu exclude colaborarea cu străinătatea, „dar vrea să găsească formele de organizare care să înlăture acapararea unora și suprimarea celorlalți, întâi, fiindcă progres fără neatârnare nu se poate și, în al doilea rând, fiindcă neatârnare politică fără neatârnare economică nu se poate". În fine, nu însă și în ultimul rând, fără să fi fost membru al PNL, N. Titulescu aprecia că „Politica «prin noi înșine», pe care unii ar voi să o ridiculizeze, este (...) singura politică rodnică pentru țara noastră. Aceasta nu înseamnă un zid chinezesc, dar o reală stăpânire de către noi a destinelor românești".

La modul general, curentul liberalismului economic a ajutat procesul de consolidare a Statului Român modern, nu numai în ceea ce privește crearea instituțiilor caracteristice ale ordinii economice liberale, dar și prin faptul că a știut să asocieze revoluției burgheze în România atât procesul de redeșteptare națională și de înlăturare a vechiului regim, cât și interesele capitalismului occidental. Aceste interese cereau ca România să devină un stat în care libertatea de circulație a mărfurilor, libertatea de concurență, libertatea tranzacțiilor, proprietatea privată și întreaga ordine de drept burgheză să se instituie după modelul occidental[38].

Cea de-a doua concepție, după neoliberalism, cu un impact deosebit în societatea românească interbelică, a fost *țărănismul*.

Așa cum afirmă cercetătorii fenomenului respectiv, cultura românească modernă a apărut și s-a consolidat într-o epocă dominată de romantism în aproape toate zonele spiritualității: în filosofie și în literatură, în sociologie și în spiritul public, în cultură în înțelesul ei general[39]. Fenomenul respectiv se verifică inclusiv în viața politică a secolului al XIX-lea, manifestându-se în cele două ipostaze polare ale romantismului: revoluționar și retrograd, liberal și conservator. Pașoptismul și reacția conservatoare, potrivnică înnoirilor burgheze, au fost curente de idei dominante ale secolului al XIX-lea până spre 1880, când începe să se manifeste curentul de idei al socialismului.

Pe lângă faptul că ostilitatea – sau numai rezerva – anticapitalistă era o expresie necesară a dezideratelor clasei interesate în menținerea structurilor tradiționale, curentele de idei anticapitaliste, de tip romantic, reflectau o realitate istorică obiectivă. Este vorba de intrarea relativ târzie a Vechiului Regat al României în circuitul capitalist, ca și de faptul excepțional de important al preponderenței sectorului agrar în viața economică și socială. Așa cum pe bună dreptate menționa istoricul Zigu Ornea, o țară cu o milenară tradiție agricolă, în care această ramură economică continua să dețină locul dominant chiar în anii interbelici, iar în agricultură economia naturală și mica gospodărie au fost o aspirație unanimă sau (după 1864 și mai ales după 1918) o realitate în lumea satului, a trebuit să genereze și să nutrească, fatal, o puternică direcție spirituală favorabilă conservării structurilor rurale necapitaliste[40].

Așadar, în ansamblul sociologiei românești, orientările filoagrariene au ocupat, încă din deceniu al patrulea al secolului al XIX-lea, poziții foarte importante.

---

[38] Eugen Demetrescu. Liberalismul economic. În: *Enciclopedia României*. Vol. III: Economia națională. Cadre și producție. București: Imprimeria Națională, 1939, p. 274.
[39] Z. Ornea. *Țărănismul. Studiu sociologic*. București: Editura Politică, 1969, p. 5.
[40] *Ibidem*, p. 6.

În prelungirea acestor orientări și puncte de vedere, la sfârșitul secolului al XIX-lea s-a conturat tot mai pronunțat un curent de idei cu multiple valențe, numit *poporanism*, al cărui întemeietor și ideolog principal a fost Constantin Stere (1865-1936), care propovăduia dragostea față de popor (îndeosebi față de țărani, considerați elementul principal al dezvoltării sociale) și ideea luminării culturale a țăranilor de către intelectuali[41].

Continuând să se manifeste, fără o intensitate egală, până la Primul Război Mondial, poporanismul, despre care unii credeau că-și încheiase ciclul, a trăit o neașteptată perioadă de reanimare sistematică și de dezvoltare explozivă, datorată apariției grupărilor politice agrariene, care aveau să se constituie în 1918 în Partidul Țărănist, iar în 1926, în Partidul Național-Țărănesc. Fruntașii politici ai acestui partid și mai ales doctrinarii săi (Constantin Stere, Virgil Madgearu, Ion Mihalache, I. Răducanu, apoi Mihai Ralea, Ernest Ene, Gh. Zane și alții), au apelat la zestrea de idei a poporanismului, pentru a afirma un nou curent de opinie în forma *țărănismului*[42].

O contribuție decisivă nu numai la fundamentarea poporanismului, ci şi la configurarea, alături de Virgil Madgearu, Constantin Rădulescu-Motru, Ion Mihalache ş.a., a *ţărănismului* în calitatea acestuia de cea mai importantă, după neoliberalism, doctrină politică în România interbelică, a avut-o Constantin Stere[43].

Analizând evoluţia societăţii omeneşti la începutul secolului al XX-lea, C. Stere formula următoarea concluzie: „Când din însăşi prăbuşirea producţiei mondiale, din nimicirea avuţiilor acumulate, de veacuri, din mizeria maselor şi din măcelul milioanelor se nasc condiţiuni prielnice pentru concentrarea de capitaluri fabuloase – tocmai în mâinile unei minorităţi infime de potentaţi care hotărăsc destinele lumii – evident nu aceştia pot avea menirea istorică de a clădi o nouă orânduire mondială şi socială”[44]. Pe baza faptelor concrete, care au dus la declanşarea primei conflagraţii mondiale, doctrinarul ţărănist conchidea: „Imperialismul capitalist, ajuns în ultimele decenii la dominaţia universală, s-a dovedit neputincios de a asigura omenirii o muncă paşnică şi de a feri societatea de o năpraznică risipă de vieţi şi avuţii. Astfel se prăbuşeşte însăşi justificarea istorică a dominaţiunii capitaliste”[45].

Realismul constituie trăsătura dominantă şi distinctivă a analizelor socioeconomice ale lui Const. Stere. „Sunt ţări, scria el în 1925, în care nota fundamentală o dă industrialismul, iar cea secundară este agricultura. La noi, raportul este invers şi subordonarea notei secundare notei principale nu implică duşmănie, ci recunoaşterea unei realităţi pe care destinele sociale trebuie s-o respecte, pentru a nu atârna în gol”[46]. „*România*, concluziona C. Stere, *nu poate urma dezvoltarea industrială a Europei apusene*”[47].

---

41 *Dicționar de istorie*. Ed. a II-a revăzută și adăugită. Chișinău: Editura Civitas, 2007, p. 308.

42 V. Madgearu. Doctrina țărănistă. În: *Doctrinele partidelor politice*. Ediție îngrijită și note: Petre Dan. București: Editura Garamond, f.a., pp. 91-123.

43 *Țărănism* – doctrină potrivit căreia viața politică, economică și socială este determinată de prezența masivă a țărănimii și de rolul jucat de aceasta în economia unei țări. Totodată, primatul agriculturii într-o societate ar explica necesitatea unei guvernări democratice țărănești (Nicolae Enciu. *Istoria românilor în 100 de termeni*. Chișinău: Editura ARC, 2010, pp. 111-113).

44 Cf. Ioan Scurtu. *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*. București: Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 1996, p. 5.

45 *Ibidem*.

46 C. Stere. Explicații asupra poporanismului. În: *Aurora*, 3 decembrie 1921.

47 C. Stere. Social-democratism sau poporanism?. În: *Viața Românească*. Nr. 10. 1907, p. 36.

Odată încheiată demonstraţia că în România, calea evoluţiei economice şi sociale era cu totul alta, Stere stăruia asupra modalităţii înfăptuirii progresului pe această cale. „N-am avut alt scop, - sublinia Stere, - decât să dovedesc că, dacă evoluţia agriculturii este supusă altor legi decât cea industrială, aceasta *nu exclude* progresul social pentru ţările pur agricole; să arăt *în ce direcţie* trebuie căutat acest progres, precum ce vaste perspective ne deschide el, *să induc directiva* luptei pentru interesele ţărănimei... Progresul social însă, în această direcţie, nu numai că este cu putinţă, dar este *singurul posibil* pentru noi... Calea progresului social nu poate fi deschisă pentru noi decât prin realizarea unei adevărate *democraţii rurale româneşti*"[48].

Meditând profund asupra evoluţiei politice şi sociale a României, Const. Stere a dezvoltat mai multe teorii despre stat: a statului liberal democratic, a statului corporativ integral, a statului corporativ etnic şi teoria statului ţărănist, ultima fiind şi cea mai cunoscută dintre ele. Deşi tezele Statului Ţărănesc au fost susţinute cu mult timp înaintea lui Stere, meritul lui este de a le fi încadrat şi adâncit doctrinar, dat fiind că, în vizorul analizelor sale sociologice, s-a aflat mereu clasa ţăranilor şi lumea satelor româneşti[49].

Încă de la început de veac – mai precis, în anul 1908, - Const. Stere scria: „Dacă progresul politic pentru noi se rezumă în idealul unei democraţii rurale, evoluţiunea noastră economică, ca şi toată înfăţişarea statului nostru, vor trebui, necesar, să-şi păstreze întotdeauna caracterul lor specific ţărănesc şi progresul economic deci trebuie să ne ducă, înainte de toate, spre organizarea întregii gospodării naţionale pe temelii ţărăneşti, o ţărănime viguroasă, stăpână pe pământul pe care îl munceşte şi pentru care, prin organizarea unui sistem desăvârşit de societăţi corporative, avantajele micii proprietăţi sunt împreunate cu toate avantajele tehnice, accesibile astăzi numai pentru marea proprietate"[50].

Peste foarte mulţi ani, se va afirma că „Formula ţărănească, această concepţie despre stat a ţăranilor, dacă are un înţeles şi un sens, este în măsura acelui înţeles, pe care Constantin Stere l-a trasat acum un pătrar de veac"[51].

Aportul lui C. Stere nu se limitează, în niciun caz, doar la contribuţiile sale teoretice din anii premergători Primului Război Mondial, deoarece după 1918, tot el a fost cel care a trasat bazele doctrinare ale noului Partid Naţional Ţărănesc. Ceea ce a contribuit hotărâtor la afirmarea ţărănismului politic şi doctrinar după Primul Război Mondial a fost marea reformă agrară din 1918-1924, manifestare a voinţei majorităţii covârşitoare a populaţiei de a obţine, în locul unei proprietăţi întinse, exploatate de marele proprietar cu ajutorul muncii ţărăneşti, prestate sub regimul, adeseori oneros, al învoielilor agricole, o proprietate şi o exploataţie ţărănească de dimensiuni reduse, dar de natură să ofere unei familii ţărăneşti lucrătoare posibilitatea de a trăi, din cultivarea lotului, într-o relativă independenţă economică[52].

Incontestabil, diminuarea marii proprietăţi agricole cu peste 6 milioane ha din cele peste 9 milioane ha, cât reprezentau moşiile de peste 100 ha, şi împroprietări-

[48] C. Stere. Social-democratism sau poporanism?. În: *Viaţa Românească*. Nr. 9. 1908, pp. 339, 340, 341.
[49] Tamara Petrov. *Constantin Stere – ideologul şi scriitorul*. Timişoara: Editura Marineasa, 2004, pp. 78-79.
[50] C. Stere. Social-democratism sau poporanism?. În: *Viaţa Românească*. Nr. 4. 1908, p. 59.
[51] I. Tatos. Economistul C. Stere. În: *Independenţa economică*. Nr. 12, 1935, p. 297.
[52] M. Georgescu. *Reforme agrare. Principii şi metode în legiuirile române şi străine*. Bucureşti: Tipografia Bucovina I.E. Torouţiu, 1943, p. 96.

rea a circa 1.500.000 de ţărani cu 3,7 milioane ha de teren arabil, la care se adăugau 2,7 milioane ha islazuri comunale, a produs importante mutaţii în structura socială şi economică a lumii rurale. După aplicarea reformei agrare, proprietatea mică (sub 10 ha) a ajuns să deţină 73,7 % din totalul suprafeţei agricole a României[53].

Într-un fel sau altul, transformările structurilor agrare existente, cu caracter de reforme agrare - în cazul unor ţări din Europa Centrală şi de Sud-Est -, precum şi cu un caracter moderat, neafectând propriu-zis structurile agrare existente şi aducând doar anumite ajustări regimului agrar tradiţional, - aşa cum s-au produs în ţările Europei Occidentale, nu au fost, pur şi simplu, rezultatul unei anumite conjuncturi politice internaţionale, un produs întâmplător al noilor condiţii în care Europa încerca să se reorganizeze după război, ci au urmărit scopul de a recupera decalajul marcat al transformărilor agrare înfăptuite în Europa Occidentală încă din secolul al XVIII-lea, odată cu revoluţia franceză[54]. Concomitent cu sentimentul libertăţii economice şi al încrederii în forţele proprii obţinute de către săteanul intrat în posesia proprietăţii ţărăneşti parcelare, reforma agrară realizată în anii imediat următori primel conflagraţii mondiale s-a aflat, aşadar, în deplin consens inclusiv cu noile tendinţe manifestate în doctrina economică a vremii. Din „drept absolut şi exclusiv", proprietatea asupra pământului se transformase acum într-o „funcţie socială" pusă la dispoziţia celor mulţi, pentru ca prin munca acestora, ea să devină productivă în folosul tuturor[55].

Noua repartiţie a proprietăţii funciare, categoric favorabilă micii gospodării rurale, a fost considerată de exponenţii ţărănismului – V.N. Madgearu, I. Mihalache, C. Stere şi alţii – nu numai ca moment al creării unui adevărat *intermundium ţărănesc*, ci şi ca o victorie strălucită a principiilor sociologice mic-agrariene, vorbindu-se curent nu doar de fenomenul „*ţărănizării agriculturii*", ci chiar de cel al „*revoluţiei agrare*", produse prin şi datorită reformei din 1918-1924[56].

Consecvent în ceea ce privește ideile sale politice, economice și sociale, C. Stere a susţinut, drept soluţie politică pentru România interbelică, *calea a treia*, intermediară între capitalism şi socialism[57]. Este cel care, la mijlocul anului 1924, a elaborat celebrul *decalog*, ca temelie a fuziunii Partidului Ţărănesc cu Partidul Naţional Român în Partidul Naţional Ţărănesc, cu toate că, la fel ca în multe alte cazuri ale vieţii sale, s-a făcut tot posibilul pentru a i se diminua contribuţia, iar Stere a avut modestia de a nu-şi revendica exclusiv meritul în această privinţă[58]. Iată textul acelei platforme de program, apărut în ziarul „Aurora" din 14 iunie 1924:

---

53 Ioan Scurtu. *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluţia regimului politic de la democraţie la dictatură*. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 1996, pp. 12-13.

54 C. Murgescu şi D. Hurezeanu. Reformele agrare din Europa după primul război mondial. În: *Revista de istorie* (Bucureşti). Tom 33. Nr. 11. 1980, pp. 2048, 2049-2050.

55 M. Georgescu. *Reforme agrare. Principii şi metode în legiuirile române şi străine*. Bucureşti: Tipografia Bucovina I.E. Torouţiu, 1943, pp. 96-97; V.M. Madgearu. *Agrarianism, capitalism, imperialism. Contribuţiuni la studiul evoluţiei sociale româneşti*. Bucureşti: Institutul de arte grafice Bucovina I.E. Torouţiu, 1936, pp. 39-40.

56 Z. Ornea. *Ţărănismul. Studiu sociologic*. Bucureşti: Editura Politică, 1969, p. 151.

57 Tamara Petrov. *Constantin Stere – ideologul şi scriitorul*. Timişoara: Editura Marineasa, 2004, p. 77.

58 C. Stere a menţionat doar că respectiva platformă – program „în mare parte este opera mea, ca temelie a fuziunii între cele două partide" (Zigu Ornea. *Viaţa lui Constantin Stere*. Vol. II. Chișinău: Editura „Universul", 2005, p. 344).

„I. Partidul Naţional Român şi Partidul Ţărănesc fuzionează într-un singur partid sub denumirea de „Partidul Naţional Ţărănesc".

II. Partidele fuzionează acceptând următoarele principii de bază:

1. Monarhie constituţională.

2. Partidul întemeindu-se pe solidaritatea tuturor claselor muncitoare şi producătoare cu ţărănimea, care este factorul principal de producţie naţională, baza structurii noastre sociale şi astfel temelia vieţii noastre de stat – înţelege să reprezinte interesele colective ale naţiunii române.

3. Partidul consideră principiile cuprinse în hotărârile Adunării Naţionale din Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, precum şi declaraţiile de unire din Chişinău şi Cernăuţi, ca norme directive ale partidului şi care urmează să fie consfinţite prin ordinea constituţională stabilită de reprezentanţii naţiunii întregi, liber aleşi.

4. Politica externă a partidului se va întemeia pe menţinerea şi consolidarea raporturilor celor mai strânse cu aliaţii, alături de care statul român a luptat în decursul războiului.

Partidul va tinde a realiza o politică a păcii, întemeiată pe menţinerea şi executarea cinstită şi loială a tratatelor şi alianţelor încheiate şi a asigura raporturi de bună vecinătate cu statele şi naţiunile împrejmuitoare. Va da concursul său ca Societatea Naţiunilor să devie o instituţie prin care să se garanteze pacea, respectul tratatelor încheiate şi dreptatea între popoare.

5. Întronarea în viaţa de stat a unui regim legal şi constituţional.

6. Înscrierea în Constituţie a garanţiilor libertăţilor şi drepturilor cetăţeneşti.

7. Asigurarea libertăţii şi sincerităţii alegerilor, în special prin verificarea mandatelor de către justiţie.

8. Descentralizarea administrativă şi autonomia locală în cadrele unităţii politice a statului.

9. Principiile călăuzitoare ale programului economic sunt:

a) Îndrumarea treptată a economiei noastre naţionale, pe baza cooperaţiei şi cea mai largă protecţie şi dezvoltare a proprietăţii ţărăneşti pe temeiul unităţii sociale şi naţionale, ca mijloc de ridicare a producţiei naţionale şi de asigurare a ţărănimii contra exploatării.

b) Înlesnirea dezvoltării industriei naţionale prin: măsuri pentru intensificarea producţiei izvoarelor de energie (cărbuni, petrol, gaz metan, căderi de apă) şi organizarea raţională a valorificării şi distribuirii forţei motrice produse în interesul economiei naţionale.

Măsuri pentru dezvoltarea industriei naţionale, în deosebi a aceleia în legătură cu valorificarea produselor agricole, precum şi cu valorificarea muncii şi îndemânării în toate formele de organizare a industriei mijlocii şi mici, cu excluderea protecţiei interesate a industriilor lipsite de bazele naturale de dezvoltare.

c) Pentru refacerea utilajului economic ca şi pentru punerea în valoare a bogăţiilor ţării, fiind nevoie, pe lângă capitalul naţional şi de capital străin se vor crea condiţii de stabilitate, egalitate de tratament în faţa legii şi administraţiei şi garanţii de drept pentru respectarea contractelor.

d) Legislaţie de ocrotire a muncii după normele stabilite în statutul internaţional al muncii stipulat în tratatele de pace.

10. Specială preocupare pentru armată, ca să corespundă pe deplin chemării sale de apărare naţională”[59].

Rezumând, doctrina țărănistă pornea de la considerentul că în urma Primului Război Mondial, țărănimea se transformase prin faptul împroprietăririi, eliberând-o și deschizându-i noi orizonturi dincolo de mediul îngust al gospodăriei sale, formându-i o altă imagine despre celelalte clase sociale și despre Stat.

Odată stabilită existența unei clase țărănești cu o pondere atât de importantă în societate și în economie, s-a considerat firesc și logic ca respectiva clasă să-și dezvolte și o capacitate în privința acțiunii politice. În consecință, doctrinarii țărănismului au constatat că „democrația politică odată întronată, țărănimea poate cuceri puterea politică”[60]. Aceiași doctrinari afirmau că țărănimea nu reprezenta un interes contrar celui al societății și nici nu era un obstacol în calea transformărilor sociale, fiind în acord cu idealul de progres, după cum țărănimea vedea favorabil „întregirea reciprocă între dezvoltarea agriculturii țărănești și a întreprinderilor marii industrii”[61]. În consecință, nu exista un dezacord între dezvoltarea unei clase de țărani independenți din punct de vedere economic și politic și industria mare, după cum nu exista un antagonism între sate și orașe. Doctrina țărănistă se opunea doar privilegiilor orașelor, având ca urmare menținerea satelor în stare de inferioritate intelectuală și economică, pledând pentru introducerea civilizației în părțile unde aceasta nu pătrunsese decât într-o măsură destul de redusă[62].

Este de remarcat că, spre deosebire de guvernarea liberală, cea național-țărănistă, comparativ cu conținutul programelor partidului respectiv, nu a fost definitorie, întrucât situația deosebită a vieții economice din perioada marii crize economice din anii 1929-1933 a impus soluții pe măsură. În anii respectivi, economiștii și politicienii au fost preocupați, în principal, de găsirea de soluții pentru redresarea și continuarea dezvoltării economice, un rol deosebit în acest sens conferindu-i statului și instituțiilor sale.

Politica „porţilor deschise” a fost unul din cele două concepte (alături de doctrina „prin noi înşine”), care au jalonat direcţia de dezvoltare a economiei şi industriei româneşti în perioada dintre cele două războaie mondiale. Doctrina, ca şi politica „*porţilor deschise*” a presupus o colaborare amplă cu capitalul străin, care urma să pătrundă în toate domeniile productive şi, mai ales, în industria extractivă, unde era nevoie de un capital foarte mare, necesar refacerii şi reutilării cu tehnologie modernă, dar care lipsea de pe piaţa capitalului autohton. Adepţii respectivului curent au fost în special *naţional-ţărăniştii*, aduşi la guvernare de o victorie electorală zdrobitoare în 1928. Prima lor preocupare a fost, desigur, agricultura, dar ei au recunoscut, de asemenea, importanţa unei infrastructuri moderne şi a unor finanţe sănătoase. Pentru a-şi duce la îndeplinire planurile lor ambiţioase, naţional-ţărăniştii au încurajat investiţiile străine, în concordanţă cu o politică ce a devenit cunoscută sub numele de „*porţi deschise capitalului străin*”. Justificând pozi-

[59] *Istoria Partidului Național Țărănesc. Documente (1926-1947)*. Volum alcătuit de dr. Vasile Arimia, dr. Ion Ardeleanu, dr. Alexandru Cebuc. București: Editura ARC 2000, 1994, pp. 13-15.

[60] Const. Gr. C. Zotta, N. Tulceanu. *Partidele politice din România. Istoricul și programele lor*. București: Tipografia „Revistei Geniului”, 1934, p. 82.

[61] *Ibidem*.

[62] *Ibidem*, p. 83.

ţia ţărăniştilor, Virgil Madgearu afirma: „Noi deschidem porţile României pentru a reintra în circuitul capitalului internaţional şi pentru a putea să se refacă astfel economia naţională a acestei ţări". În parte, naţional-ţărăniştii au procedat astfel, deoarece realizau că sursele interne de capital erau insuficiente, dar, în acelaşi timp, nu doreau să le scape prilejul de a da o lovitură imensei puteri economice pe care o acumulase oligarhia industrială şi financiară liberală. Astfel se explică faptul că, limitând largul sprijin al statului, acordat de către liberali, naţional-ţărăniştii au încurajat printr-o legislaţie corespunzătoare acele industrii pe care le considerau viabile (ex. construcţia de locomotive şi de vagoane). În schimb, nu au ezitat să retragă sprijinul acelor industrii pe care le considerau a fi „artificiale". Conduși de lideri remarcabili din punct de vedere moral și patriotic, naţional-ţărăniştii s-au dovedit a fi, totuşi, lipsiţi de abilitatea şi supleţea politică a liberalilor, la care s-a mai adăugat şi neşansa de a accede la guvernare în perioada Marii Crize Economice. Urmare a acestor factori, după experienţa guvernării din 1928-1931, naţional-ţărăniştii au renunţat, practic, la teoria şi politica „*porţilor deschise*", devenind adepţii protecţionismului şi încurajării capitalului autohton.

Doctrina marxistă. Ideologii marxiști ai secolului al XIX-lea, ca și cei din perioada interbelică, au optat categoric pentru plasarea industriei în preocupările prioritare ale guvernelor României. Așa cum afirma C. Dobrogeanu-Gherea, „o țară eminamente agrară, e o țară eminamente săracă, înapoiată și economicește, și culturalicește"[63]. România modernă, în viziunea lui Gherea, trebuia să aibă înfățișarea unei cetăți industriale din care și în care să crească, prin zidire, o viață națională prosperă și independentă, progresul tehnic și civilizația umană. Rolul statului era înțeles ca manifestându-se prin acordarea de credite cu ajutorul cărora să se construiască și doteze fabrici conduse de asociații muncitorești, prin promovarea unei politici protecționiste, prin reducerea comenzilor din străinătate, prin comenzi sporite adresate industriei autohtone, prin mărirea taxelor vamale de import.

În legătură cu formele de proprietate, doctrina marxistă susținea ideea înlocuirii proprietății private capitaliste cu proprietatea socialistă, naționalizarea principalelor mijloace de producție.

Economiștii și teoreticienii marxiști din perioada interbelică au susținut că evoluția României din punct de vedere tehnic, cu consecințe pozitive pentru marii industriași, nu a avut același efect asupra producătorilor direcți ai bunurilor materiale, pentru clasa muncitoare. În consecință, vorbind de viitorul României, marxiștii pledau pentru o altă viață politică, care să conducă și să asigure rolul hotărâtor al clasei muncitoare în viața politică și economică[64].

Problema agrară s-a bucurat și ea în cadrul doctrinei marxiste de un loc important, dar nu și unitar pe întreaga perioadă interbelică[65].

---

63 Constantin Dobrogeanu Gherea. *Neoiobăgia*. București: Editura Socec, 1910, p. 478.

64 Lucrețiu Pătrășcanu. *Studii economice și social-politice, 1925-1945*. București: Editura Politică, 1978, p. 11-129.

65 Marcel Știrban. *Din istoria României, 1918-1921. Probleme ale vieții politice, economice și sociale*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1987, p. 23.